

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВНУТРІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ В ОСВІТНІЙ СИСТЕМІ НІМЕЧЧИНИ

У статті розглянуто сутність, принципи та форми організації внутрішнього моніторингу в освітній системі Німеччини. Окреслено зміст програм моніторингових досліджень. Проаналізовано методи внутрішнього моніторингу. Зроблено висновок щодо важливості осмислення продуктивних тенденцій зарубіжного шляху організації моніторингових досліджень в контексті зближення та взаємозбагачення національних освітніх систем.

***Ключові слова:** внутрішній моніторинг, методи внутрішнього моніторингу, оцінювання, якість освіти.*

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних процесів світового виміру (глобалізація, інтернаціоналізація, швидкий розвиток інформаційних технологій) освіта розглядається як вирішальний фактор суспільного поступу, один із найважливіших інструментів розв'язання ряду актуальних соціально-економічних проблем, забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності сучасних держав на глобальному ринку робочої сили та послуг. Об'єктивний аналіз зарубіжного досвіду, розвитку європейської педагогічної думки відкриває простір для різновекторного осмислення проблем вітчизняної системи освіти у форматі реалізації нових запитів та устремлінь, корекції власних розрахунків і помилок, посилення національної ідентичності, сприяє прийняттю оптимальних рішень та успішній реалізації потенційних можливостей освітньої галузі.

Напрацьований Німеччиною багатолітній досвід та сучасні інноваційні підходи щодо моніторингу якості освіти набувають особливої цінності для України, яка приділяє значну увагу проблемі аналітичної оцінки та корекції інформаційного матеріалу з метою відстеження функціонування вітчизняної освітньої системи, прогнозування динаміки та основних тенденцій її розвитку, виявлення відхилень від освітніх стандартів та прийняття адекватних ситуації управлінських рішень у контексті створення умов для якісної освіти. Погоджуємось із думкою О. Локшиної, яка зазначає, що глобальний характер проблем зумовлює потребу спільного пошуку країнами шляхів їх розв'язання, тому порівняльні дослідження набувають особливої значущості [2, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Палітра доробків вітчизняних науковців, які працюють над різними аспектами проблеми моніторингу якості освіти, є досить різноплановою. Її характеризують дослідження І. Іванюк (міжнародні порівняльні дослідження як інструмент моніторингу якості освітніх систем), В. Корсака (вимірювання ефективності освіти), О. Локшиної (моніторинг якості освіти: світовий досвід), Т. Лукіної (види моніторингових досліджень в контексті якісної освіти), О. Ляшенко (освітні системи як об'єкт моніторингу якості освіти) та ін. Втім, попри існуючі напрацювання, відсутні цілісні дослідження організації внутрішнього моніторингу. Саме цим обумовлено *вибір досліджуваної проблематики*, при цьому наша увага сфокусована на осмисленні продуктивних тенденцій внутрішнього моніторингу в освітній системі Німеччини у форматі врахування психолого-педагогічних закономірностей, принципів, функцій управління освітніми системами з позицій якості.

Метою статті є спроба висвітлити основні підходи щодо сутності, принципів та форм організації внутрішнього моніторингу в освітній системі Німеччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Програма будь-якого моніторингового дослідження передбачає ряд етапів, що окреслюють основні завдання моніторингу якості освіти:

1-й етап. Планування процесу дослідження (підбір спеціалістів, визначення цілей, завдань, предмету та методів дослідження, встановлення часових рамок проведення діагностики, затвердження програми моніторингу).

2-й етап. Система організації збору інформаційного матеріалу з метою подальшого його вивчення.

3-й етап. Науковий аналіз, інтерпретація та оцінка зібраної інформації.

4-й етап. Прогнозування розвитку певного педагогічного процесу та прийняття необхідних управлінських рішень.

5-й етап. Негайне реагування на існуючі проблеми та недоліки з подальшою їх профілактикою.

Розглянемо основні принципи внутрішнього моніторингу [5; 6; 7].

Принцип науковості передбачає науковий підхід до проведення моніторингових досліджень, систему наукових форм, методів та засобів отримання достовірної інформації та недопущення будь-якого їх спотворення.

Принцип цілеспрямованості вказує на залежність моніторингу від попередньо встановлених цілей і завдань із урахуванням результатів аналізу раніше отриманих реальних даних.

Принцип об'єктивності пов'язаний із забезпеченням стандартизації умов проведення моніторингових проєктів та із створенням в процесі їх проведення однакових умов для учасників, оскільки лише у такий спосіб результати можна порівнювати між собою; зведенням до мінімуму впливу суб'єктивних факторів.

Принцип надійності підкреслює необхідність отримання в процесі моніторингу ефективності освітньої діяльності по можливості точного і достовірного інформаційного матеріалу.

Принцип безперервності і систематичності спрямований на здійснення зворотного зв'язку в педагогічному процесі та одержання багатосторонньої інформації про об'єкт, що спостерігається і вивчається, протягом тривалого часу. Такий процес тільки тоді ефективний, коли він має безперервний характер і передбачає систематичне, регулярне і послідовне відстеження результатів освітньої діяльності.

Принцип цілісності та всеосяжності зумовлює здійснення моніторингу в цілому із урахуванням зв'язків між усіма його структурними компонентами; акцентує увагу на необхідності охоплення по можливості всіх пов'язаних із процедурою контролю питань.

Принцип прогностичної спрямованості базується на положенні, що за допомогою якісних, об'єктивних інформаційних даних, отриманих в ході моніторингу, можна визначити перспективні напрями розвитку освітньої системи, спрогнозувати причини невдач у навчальному поступі та вирішувати важливі стратегічні питання.

Принцип управління є одним із найважливіших в системі моніторингу, оскільки педагогічне управління якістю освіти передбачає здійснення адекватного до конкретної ситуації педагогічного впливу та приближення реального результату освітньої діяльності до певного стандарту.

Розглядаючи внутрішній моніторинг, варто зазначити, що внутрішні контролюючі заходи за критеріями оцінювання передбачають взаємодію наступних елементів [3, с. 19]:

1. Індивідуальне оцінювання та сертифікація учнів.

1.1. Оцінювання за ступенем досягнення певних цілей (критеріальна співвідносна норма: *kriteriale Bezugsnorm*).

1.2. Оцінювання індивідуальних навчальних досягнень (особистісна співвідносна норма: *ipsative (individuelle) Bezugsnorm*).

1.3. Оцінювання на рівні групи (соціальна співвідносна норма: *soziale Bezugsnorm*).

2. Внутрішній шкільний моніторинг з метою оптимізації розвитку навчального закладу.

2.1. Самостійне застосування цілей як порівняльний критерій (шкільна програма).

2.2. Традиційно відомий стандарт як критерій (навчальні плани).

3. Зовнішній контроль шкільних програм.

3.1. Запозичені порівняльні критерії.

3.2. Традиційні порівняльні критерії.

Як бачимо, децентралізовані контролюючі заходи спрямовані або на індивідуальне оцінювання учнів та оптимізацію внутрішнього шкільного розвитку, або на зовнішнє оцінювання різноманітних програм, що ініціюються самою школою або здійснюються в рамках діагностики результативності шкільного процесу із залученням зовнішніх партнерів. В обох випадках вони спрямовані на покращення умов будь-якої практичної діяльності.

С.-І. Бойтель [4] зазначає, що оцінювання за особистісною співвідносною нормою ("*individuelle Bezugsnorm*") дозволяє відстежувати ступінь прогресу особистості по відношенню до її попередніх досягнень, при цьому береться до уваги індивідуальне прагнення учня до успішного оволодіння ключовими навчальними компетенціями. С.-І. Бойтель розглядає також оцінювання за "куррікулярною" співвідносною нормою ("*curriculare Bezugsnorm*"), яке полягає в отриманні інформації щодо успішності особи у порівнянні із затвердженою нормою або стандартом.

Внутрішній шкільний моніторинг є передумовою розвитку навчального закладу та основою децентралізованих вимірювань процесуальних і результативних ознак. Розглянемо його основні положення, які висвітлюються в роботах Б. Шайле [8]:

- внутрішній шкільний моніторинг як складова програми розвитку школи є систематичним процесом спостереження за якістю навчання, аналізу та оцінки результатів з метою прийняття адекватних ситуації управлінських рішень та оптимізації діяльності суб'єктів навчання;
- у процесі внутрішнього моніторингу школа сама несе відповідальність за його проведення, керуючись при цьому своїми власними інтересами (отримання інформації про відповідність фактичних результатів очікуваним; випробування нової навчальної концепції, ефективності методичної системи, навчального плану та посібників; розв'язування проблем, що не можуть бути проігнорованими тощо), а також дотриманням освітніх стандартів, шкільної програми, змісту навчальних планів, загальних вимог щодо рівня підготовки учнів та ключових компетенцій;

- керівництво школи само вирішує, як часто проводити подібні проекти, які методи (опитування, обговорення, спостереження тощо) та діагностичний інструментарій (анкетування, інтерв'ю тощо) обрати, яким чином створити організаційно-педагогічні (рівень організованості та порядку в школі), психологічні (морально-психологічний клімат в колективі), матеріальні (матеріально-технічна база), санітарно-гігієнічні, естетичні умови при проведенні дослідження;
- здійснюючи внутрішній моніторинг, школа може отримувати консультації (“Beratung”) в державному відомстві по нагляду за шкільною освітою та узгоджувати відповідно шляхи вирішення поставлених завдань; в подальшому керівники шкіл повідомляють відповідним органам про результати проведеного дослідження з метою прийняття спільних управлінських рішень.

Важливо при внутрішньому шкільному моніторингу визначити його методи. Під методами розуміють сукупність засобів педагогічної діагностики, за допомогою яких здійснюється зворотній зв'язок з метою систематичного і оперативного отримання даних про ступінь досягнення освітніх цілей і завдань, ефективність результатів освітнього процесу та стратегічного управління за шкільною системою. Сучасна німецька дидактика поділяє методи внутрішнього шкільного моніторингу на п'ять основних груп [8, с. 21]:

- збір та аналіз вже існуючих даних (статистика, протоколи, свідоцтва, річний звіт, газетні статті тощо);
- письмові опитування (анкетування, тести, твори тощо);
- спостереження (колегіальне відвідування уроків вчителями, буденне (побіжне) спостереження вчителя за кожним учнем, використання аудіо- та відеозаписів методики викладання навчальних предметів тощо);
- комунікативний (діалогічний) спосіб отримання зворотного зв'язку (структурні обговорення і інтерв'ю, педагогічний консиліум щодо аналізу певного процесу тощо);
- творчий, експресивний спосіб (репортажі, рольові ігри, колаж, оцінювання на основі фотографій тощо).

У ході наукового пошуку виявлено, що перевага в процесі внутрішнього шкільного моніторингу віддається таким методам, як спостереження, письмові та усні опитування.

Спостереження є основним методом суспільних наук, що займаються емпіричними дослідженнями, і педагогіки. З його допомогою можна отримати інформацію, яку або неможливо отримати іншим способом, або можливо, але з великими труднощами. Дотримуємось думки Аттесландера, який стверджує, що спостереження може бути визнано науковим методом лише в тому випадку, якщо воно [1, с. 55]:

1. Здійснюється відповідно до конкретної наукової (в даному випадку, діагностичної) мети, тобто проводиться в рамках наукової теорії цілеспрямовано і системно.
2. Систематично планується і не обмежується поверховими враженнями.
3. Супроводжується систематичним веденням записів.
4. Може підлягати повторним перевіркам і контролю на предмет валідності і точності.

У процесі спостереження дається не лише оцінка певного процесу, але й фіксуються висновки стосовно характерних особливостей даного процесу та

прогнозується його майбутній розвиток [1, с. 56]. Основними вимогами до спостереження є однозначність задуму, об'єктивність (тобто можливість контролю або шляхом повторного спостереження, або застосування інших методів дослідження, перш за все експерименту), різнобічність, систематичність.

Характерною особливістю всіх методів опитування є те, що респондента за допомогою усних або письмових запитань та тверджень, невербальних подразників (наприклад картинки) спонукають до вербальних реакцій, що містять інформацію по запланованій проблематиці [1, с. 85].

Наукові методи опитування відрізняються від звичайної бесіди передусім діагностичним цілетворенням, плануванням черговості питань і обробкою отриманих відповідей. Усне опитування потребує більших часових затрат, проте його легше пристосувати до конкретного респондента і його потреб. У той же час, необхідно відзначити, що в процесі усного опитування у порівнянні з письмовим існує більша небезпека впливу суб'єктивного фактора як в процесі бесіди, так і в процесі інтерпретації відповідей [1, с. 85].

Анкета як науковий інструмент є результатом ретельної і трудомісткої роботи експертів по її створенню і представляє собою найбільш економний метод збору інформації. Проте, варто також пам'ятати, що анкетування має менше можливостей для обговорення незапланованих тем і містить небезпеку фальсифікації та помилок при інтерпретації відповідей.

К. Інгенкамп наголошує на тому, що анкетування передбачає форму відкритих питань, при якій відповідь потрібно самому сформулювати, і форму закритих питань, при якій вимагається зупинити свій вибір на одній із декількох запропонованих відповідей.

В процесі проведення анкетування доцільно дотримуватись низки правил:

- респонденти повинні бути завжди проінформовані про педагогічні і діагностичні цілі опитування;
- питання не повинні перевищувати рівень обізнаності респондента;
- особливу увагу слід приділяти мотивації питання;
- необхідно уникати невизначених і розпливчастих понять;
- питання повинно торкатися лише однієї проблеми; якщо одне питання торкається двох проблем, то респондент може відгукнутися лише на одну з них, не знаючи, як поводити себе в даній ситуації [1, с. 84].

Часто на практиці застосовується комбінація методів, наприклад письмове опитування доповнюється загальним обговоренням з метою спільного оцінювання та інтерпретації результатів. Вибір методів внутрішнього шкільного моніторингу залежить, як правило, від рішення керівництва школи щодо галузі оцінювання (наприклад, аспекти навчання та життя в колективі, різноманітні проекти та навчальні заходи тощо).

Проаналізувавши проблему, можна зробити **висновки**, що внутрішній моніторинг якості освіти ґрунтується на децентралізованих контролюючих заходах, що передбачають індивідуальне оцінювання та сертифікацію учнів; внутрішній шкільний моніторинг з метою оптимізації розвитку навчального закладу та зовнішній контроль шкільних програм. Визначення навчального статусу учасників педагогічного процесу є важливим для учителів та експертів, оскільки можна проаналізувати не лише ефективність освітньої системи, а й свою професійну діяльність.

З огляду на багатоаспектність проблеми моніторингу якості освіти, в подальших наукових пошуках доцільно зосередити увагу на науково-методичному забезпеченні контролю якості навчання у вітчизняній освіті та поширенню німецького досвіду в сучасних умовах.

1. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика / Ингенкамп К.; пер. с нем. – М. : Педагогика, 1991. – 240 с.
2. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О.І.Локшина. – К. : Богданова А. М., 2009. – 404 с.
3. Baumert J. Vergleichende Leistungsmessung im Bildungsbereich / J. Baumert // Zeitschrift für Pädagogik – 2001. – № 43 (Beiheft : Zukunftsfragen der Bildung). – S. 13–36.
4. Beutel S. – I. Kinder als Experten für Leistungsbewertung / S. – I. Beutel, W. Vollstädt // Zeitschrift für Pädagogik 48. – 2002. – H. 4. – S. 591–613.
5. Bos W. Internationale Schulleistungsforschung / W. Bos, T. N. Postlethwaite // Leistungsmessungen in Schulen / F. E. Weinert. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2002. – S. 251–267.
6. Heller K. A. Standardisierte Schulleistungsmessungen / K. A. Heller, E. A. Hany // Leistungsmessungen in Schulen / F. E. Weinert. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2002. – S. 87–101.
7. Peek R. Die Bedeutung vergleichender Schulleistungsmessungen für die Qualitätskontrolle und Qualitätsentwicklung von Schulen und Schulsystemen / R. Peek // Leistungsmessungen in Schulen / F. E. Weinert. – Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2002. – S. 323–335.
8. Scheile B. Schulinterne Evaluation. Ein Leitfadens zur Durchführung / Scheile B. – Hamburg: Behörde für Schule, Jugend und Berufsbildung, 2000. – 48 s.

The article deals with the basic nature, principles and forms of organization of inherent monitoring of educational system of Germany. The methods of inherent monitoring have been analyzed. The content of the programmed of monitoring has been defined. The importance of the reception of the productive tendencies of the foreign ways of organization of inherent monitoring in the context of rapprochement and mutual enrichment of national educational systems has been concluded.

Key words: *inherent monitoring, methods of inherent monitoring, appraisal, quality of education.*